

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 10. decembra 1879.

Obseg: Kaj so ježice (konoper) in šiške — in čemu se rabijo? — Na lov cvetne zavijavke! — Kako žaganje v dobre gnoj obrniti. — 46. odborova skupščina Matice Slovenske v Ljubljani 29. novembra. (Dal.) — Govor slovenskega poslanca Kluna o vojni postavi. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Kaj so ježice (konoper) in šiške in čemu se rabijo?

Vsakemu ste znani hrastova ježica (konoper) in šiška, al marsikomu ni popolno jasno, kako in iz česa ta rastlinska stvar izraste.

Slišal sem večkrat stare ljudi pripovedovati, da ježica (konoper) izraste, ako na praznik Nebohoda dežuje; drugi zopet in celó stari gozdarji so mi trdili, da ježica iz želoda postane, namreč, če takrat, ko želod še raste, večkrat dežuje, se želod razprši in se spremeni v ježico.

Al prva kakor druga misel je bôsa, kajti, ako prežemo ježico, najdemo majhnega črviča v sredi. Kako je tedaj črvič noter prišel, vsaj ga dež v kaplji vode ni v ježico zarinil.

Za nastanek ježic — konopra — imamo se zahvaliti ôsi šiškarici (*Cynips quercus calicis*), katera s svojo bodalasto stražnjico v dno čaše hrastovega cvetja vbode in po eno jajčice le-sem položi. Na vbodenem kraju začnejo se rastlinski sokovi izbirati, iz rane cediti, potem se zgosté in nabreknejo v zelenkast, bradovici podoben nepravilen izrašček. Ta izrašček je pa v sredini votel in v njej se nahaja ono od ôse šiškarice izleženo jajčice. Iz jajčka se kmalu izvali rumenkastobeli črviček, kateri sčasoma večji in večji postaja, tedaj tudi večjega stanovanja potrebuje, zato se bradovici izrašček — in to je ježica — počne debeliti in večkrat tako naraste, da plod, želod, iz skledice čisto porine in ga zaduši, ali pa da ježica z želodom skupaj izrasteta.

Ježica je v početku črno-zelenkasta, zdaj jajčasta, zdaj hrapava ali voglata, sčasoma porumení, in nazadnje postane rujava ter naraste kakor dober oreh debela z neko oljnato mastjo obdana, dokler popolno ne vdrveni in se posuši, a potem odpade.

V odpadli ježici, pokriti z listjem in snegom, prežimí črviček, se v početku spomladi spremeni v pupo, potem v ôso, in tako dopolni skoro celo svojo metamorfozo v votlini ježice, iz katere, kakor dovršena ôsa šiškarica, kedar hrast počne cveteti, izletí, da si zopet na opisani način potomcev preskrbí.

Večkrat se zgodi, da ôsa šiškarica tudi v hrastov list, pecelj ali pa v mlado vejico vbode. Takrat na vbodenem kraju šiška izraste, katera je navadno

okrogla, v mladosti jako mehka, skoro prozirná, belkasto-zelene barve; na jesen postane pa rujava in čvrsta ter ostane večkrat čez zimo na hrastiču. Ako šiško pogledamo koncem meseca maja, zapazimo na vbodu luknico, iz katere je ôsa izletela.

Osa šiškarica (*Cynips quercus calicis*) je 2 do 2½ črti dolgi, črni, krilasti mravlji podobna samo, da ima stražnji del nekoliko večji in bolj okrogli nego njej primerjena mravlja.

Vsaka ôsa ima do 200 jajčkov, zato lahko ravno toliko ježic stvorí, pa vbada najrajše v cvet poletnega hrasta ali doba (*Quercus pedunculata*), redkeje pa v graden ali črepinjek (*Quercus robur*).

Čudno je, da so dozdej samo ôse šiškarice ženskega spola (samice) našli in nikdar nikoli samcev ali ôs možkega spola. Zatoraj se lahko sodi, da se ona sama oploduje.

Tako narastla ježica, kakor je bilo uže rečeno, v jeseni odpade in se mora za prodaj odmah nabirati, dokler je sneg in listje ne pokrije, potem takoj na solncu posušiti in smeti očistiti. Take ježice potem kupujejo na vagan ali cent uže kupčevalci ali pa strojarji sami.

Ježica ima v sebi mnogo čreslene kisline (*Acidum quercitanicum* — $C_{54}H_{19}O_{31}HO$), in je iz ježic ali šišek dobljena belo-rumenkasti prah jako trpkega okusa, kislá pa je tako malo, da komaj zasluži ime kisline, toraj se tudi in po pravici kar naravnost čreslovina imenuje.

Rabi se kakor zagoltno zdravilo v notranjih in vnanjih boleznih, zlasti pri krvavitvi.

Največo vrednost pa čreslena kislina zato ima, ker ima lastnost živinsko kožo obvarovati gnjilobe in kožo v usnje spremeniti. Usnjar izdeluje namreč usnje za podplate in črevlje tako-le: Očiščene kože najprej namaka v tekoči vodi tako dolgo, da so jako rahle, potem jih položi v čreslenico. Čreslenica je čreslovната tekočina, ki jo dobiš, ako zmlete ježice in šiške ali pa tudi hrastovo skorjo v vodi razmočiš. Čez dva ali tri mesece se vzemó kože iz jame ter se na drugo stran položé v novo čreslenico, in to se ponavlja tako dolgo, da je čreslovina kožo skozi in skozi prešinila, kar pri debelih kožah včasih dve leti traja; usnje je tem bolje, čem bolj počasi se je koža navzela čreslovine.

Te za strojarstvo tako važne kisline pa ima ježica najmanj dva- do trikrat toliko, kakor je ima hrastova skorja, zatorej je pa tudi cena ježic mnogo večja, in cena jim še vedno raste, čem več se potrebuje čreslovine in čem bolj se hrastovi gozdi na Ogerskem in

v Slavoniji manjšajo. Sledeči primer naj služi v prepričanje:

V prvih avstrijskih trgovskih mestih se je leta 1830. do 1840. plačevalo za cent ježic 40 gold. 20 kr.,

leta 1841. do 1850. za cent ježic 5 gold. 50 kr. do 9 gold. 45 kr.,

leta 1851. do 1860. za cent ježic 8 gold. 40 kr. do 12 gold. 60 kr., — in sledeča leta jim je cena večkrat narastla za cent na 20 gold. do 25 gold.

Se ve, da se cena ravna tudi po obilnosti pridelka. Ježice namreč ne obrodé vsako leto dobro; navadno je, da ona leta, v kojih je mnogo želoda, je tudi dosti ježic, ker, da dobro obrodijo, treba je zdravega hrastovega cvetja, in ôs šiškaric tudi ne sme manjkati. V dobrih letinah dobimo na 1 oralu (0.575 HA) hrastovega gozda do 10 vaganov (6.148 HL) ježic, a drugače se jih nabere poprečno na oralu 2 do 3 vagane in 1 vagan dobro posušenih ježic tehta 60 do 65 funtov (33.60 do 36.40 KG).

Domovina ježici je Avstrija, in to so najbolj ogerski, slavonski in hrvaški hrastovi gozdi. Avstrija doprinaša vsako leto poprečno pol milijona centov ježic v srednji vrednosti od 2 do 3 milijone goldinarjev. Slavonija jih v dobrih letinah sama proizvodi 8 milijonov in 400.000 kilogr. (150.000 centov), tedaj se ni čuditi veliki važnosti, koju ima ježica v denarnem dohodku omenjenih gozdov.

Največ ježic uporabi se Avstriji. Dunaj sam potrebuje do 2 milijona kilogramov ježic, no, in bavarški in virtemberški strojarji jih tudi še zmerom iz Ogerskega izvažajo.

V slavonskih, hrvaških in ogerskih gojzdi je še zdaj navada, da ježice prodajo, ko so še na hrastu zelene; preceni se namreč v gojzdu, koliko vaganov bi jih utegnili biti, in potem se na dražbi onemu prepusté, ki največ za-nje plača.

Navadno se v to kupčijo čifuti — judje vrivajo in nekateri hudomušni Hrvatje še zdaj trdijo, da, ako čifutu uže na pol mrtvemu na uho beseda „konoper“ zabrenči, izbudi in ozdravi se isti trenutek od svoje bolezni. Ne vem, je li resnica to ali ne; poskušal še nikoli nisem, al tega sem prepričan, da besedica „konoper“ resnično nekako električno deluje na judovsko uho.

Poslednjič mi je še omeniti, da ima čreslovina tudi to sosebno lastnost, da se z železnimi okisi spaja v temno vijoličasto ali črno spojino, ki je pod imenom tinte sploh znana. Za napravlanje tinte se pa jemljejo šiške, katere se tudi pri strojbi za jerhovino potrebujejo kakor za črnilo. Šiške se navadno samo v barvariji uporabljajo in pri izdelovanju tankega finega usnja (Saffanleder) z različnimi nježnimi barvami.

Najboljše šiške so turške in levantinske, slabše so istrijske, katere na hrastu cer imenovanem izrastejo, skoro brez vsake vrednosti so pa one na listu nemških hrastov izraščene.

Šiška ima kakih 25 — 45 odstotkov čreslovine v sebi. Šišek se ne nahaja nikdar v toliki množini kakor ježic.

Janko K. Pihelštajnski,
c. k. šumarski vježbenik.

Na lov cvetne zavijavke!

Cvetna zavijavka, zemljemerka ali zimski pedic (Frostnachtschmetterling, Geometra brumata, Lepidoptera) bolj natančno v 23. listu „Novic“ od 4. junja t. l. opisana, izleze meseca oktobra in novembra po prvem dobrem zmrzlinu, ter se ponoči na drevesnih deblih plodi. To se bode pa izvrševalo na Notranjskem, kjer je milejše podnebje, še celó v

prvi polovici meseca decembra, ker se je ta mrčes še le v zadnji polovici novembra po vrlih v obilnem številu prikazal. Ker gosenice tega škodljivca, ako drevó dve ali tri leta močno napadajo, popolno ugonobijo (kar se je tukaj posebno preteklo poletje na večih sadnih vrlih opazovalo), zato je potrebno, da se metulji njeni (katere pa še med kmetovalci malokdo pozna) mladini v šoli pokažejo, kakoršni so v naravi.

Dobiti morejo se edino le ponoči (ker podnevi jih pri najboljši volji najti ni), kedar babice iz zemlje na drevesna debela zlezejo in to v višini 1 do 2 metrov; nahajajo se navadno na severni deblovi strani (babice ne morejo leteti, ker imajo le male nastavke flafutic, in so dobro podobne navadnim muham, katerim bi se flafutice skoraj pri polti odstrigle, — le glave imajo dobro polovico manjše. Mandeljci v tej meri debela obletavajo in pri oplodbi babic navzdol visé. V tem momentu moči je jih skupaj dobiti in vjeti, sicer se pa babice tudi z velikim trudom kaj težko dobijo zato, ker se njihova temno-sivkasta barva od drevesne skorje skoraj razločiti ne more.

Ako katerega gospodov sokolegov veseli, ta mrčes svoji prirodo opisni zbirki prirediti in ga tudi šolski mladini v naravi pokazati, naj, kedar ni ravno prehudo vreme, zvečer prižge svetilnico (laterno) — in to po mraku — ter naj gre na sadni vrt, kjer se odraščena drevesa nahajajo, pa obsvituje naj debela od tal do zgoraj navedene višine in z malim trudom jih more veliko naložiti v zato pripravljeno posodico; najbolje za to je škatlja od črtalnikov, katera mora pa se dobro zapirati, sicer mu proti pri špranjah zopet izlezejo.

Kako se ta mrčes zatira, povedal sem pri njegovem opisu v gori navedenem listu „Novic“. Moja današnja opomba velja le onim, kateri bi te metuljke radi v naravi za poduk si preskrbeli in jih porabljevali v napredek ter korist domači sadjereji.

Prem 30. novembra 1879.

M. Rant, národní učitelj.

Gospodarske skušnje.

Kako žaganje v dober gnoj obrniti.

Žaganje je dobra nastelja v hlevih zato, ker gnojnice rado popiva in daje potem gnoj, kateri zemljo rahlja. Če ima gospodar žaganja, da ž njim nastiljati more živini v hlevu, si ž njim prihrani slame. Najbolje je žaganje in slamo skupaj nastiljati, kajti žaganje samo bi premalo gnoja dalo. Tudi za napravo mešanega gnoja (komposta) je žaganje jako dobro in ker ima mnogo kalija v sebi, se prileže posebno senožetim za gnojenje. Za napravo mešanega gnoja je pa treba žaganje z živinskim gnojem mešati, da se potem hitreje razkroji. Tudi priporočajo nekateri izvedenci, njive s težko zemljo kar naravnost z žaganjem gnojiti, katero tako zemljo zelo rahlja in jo zato rodovitnejšo dela. Tudi se dá pepel žaganja za gnoj na njivah dobro porabiti, — se ve da tam, kjer imajo žaganja obilo.

Gospodarske novice.

* Posobna šola za pletenje košev, jerbasev in cajnic se je brezplačno odprla letos 3. dne na Dunji. Sprejetih je v to šolo 10 učencev. Umetno košarstvo je postalo dandanes važan del domačega obrtništva.

* Goveja kuga se tudi na ruskem Poljskem čedalje bolj razširja; zato je ostra zaprtija vseh méj zaukazana, po katerih se iz Rusije more ta pošast zatrositi.